

גליון נ"ו - פ' אמור ה'תשע"א / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

שליח ציבור ששכח לספור ספירת העומר האם מותר לו לברך מפני הבושה

א. המברך ברכה שאינה צריכה. ב. דחיית איסור במקום כבוד הבריות. ג. במקום ברכה לבטלה. ד. ש"ץ ששכח לספור ספירה באחד מהימים.

א. המברך ברכה שאינה צריכה

נחלקו הראשונים האם המברך ברכה שאינה צריכה עובר על לאו דאורייתא ד"לא תשא". דעת **תוס'** (רי"ה לג. ד"ה הא) שאין בזה איסור תורה, ואע"פ דאמרו חז"ל **בברכות** (ג.) דהמברך ברכה שאינה צריכה עובר על "לא תשא", דרשה דרבנן היא דסוף סוף הזכיר שם שמים דרך ברכה ושבח.

אולם דעת **המאירי** (סוטה מ. ד"ה שביד) דבכה"ג עובר על איסור מן התורה. ודעת **הרמב"ם** (שבועות פ"ב, ה"ט) תלויה במחלוקת, לפי הבנת **המ"ב** (סי' רטו ס"ק ה) **והמ"ב** (שם) הוא מדאורייתא. ולפי הבנת **הח"א** (ככלל ה' בנשי"א אות א) **והחזו"א** (או"ח סי' קלו ס"ק ה) הוא מדרבנן. ולמעשה **השו"ע** (סי' רטו) פסק כלשון הרמב"ם. אולם **המ"ב** (סי' רטו ס"ק ב) פסק כתוס' דאין בזה אלא איסור דרבנן. [ועי' עוד בזה **ברא"ה** (ברכות כא. ד"ה אמר ר"י), **בריטב"א** (רי"ה כט.), **בר"ן** (רי"ה ט: ברי"ף ד"ה ולענין ברכה), **בחינוך** (מצוה תל), **בהגהות אשר"י** (רי"ה פ"ד סי' ז), **בריב"ש** (סי' שפד) ועוד].

ב. דחיית איסור במקום כבוד הבריות

והנה כבוד הבריות דוחה איסור דאורייתא בשב ואל תעשה במקום בזיון גדול, ואיסור דרבנן אפילו בקום ועשה במקום גנאי קטן וכמו שפסק **המ"ב** (סי' יג ס"ק טו), ועיין מש"כ בזה בס"ד בגליונות ל"ד ונ"ה.

ג. במקום ברכה לבטלה

ולפי' ז"ל בדמקום כבוד הבריות מותר לברך ברכה אע"פ שאינו מחויב בה, לסוברים שאיסור ברכה לבטלה הוא מדרבנן [אולם לפי הסוברים שאיסור ברכה לבטלה הוא מדאורייתא, יש להסתפק בזה, דאפשר דאף ברכה לבטלה הוי שב ואל תעשה דהרי עקימת שפתים אינה בכלל מעשה, עי' **במגיד משנה** (שכירות פ"ג ה"ב) **ובנוב"י** (תני או"ח סי' עז ד"ה ומה שהקשה עוד מעלתו), אלא דמ"מ י"ל דשם שמים לבטלה חמירא והוי כקום ועשה כמבואר **בחינוך** (מצוה ל) דלוקין על שם שמים לבטלה אף דלית בה מעשה מפני חומר האיסור, וצ"ע].

וכן מבואר **בהכמת שלמה** (להגרש"ק, סי' יג על סעי' א) שהקשה מהא דאמר ר"י (שבת ק"ח:) מעולם לא עברתי על דברי חברי אם היו אומרים לי עלה לדוכן הייתי עולה, והרי לסוברים שלא דלא תשא הוא אפי' בדרך ברכה, הוי מן התורה, ואיך היה עושה כן מפני כבוד הבריות, אולם לסוברים שהוא מדרבנן נחא, ע"כ. חזינן מדבריו שלפי הסוברים שאיסור ברכה לבטלה מדרבנן, מותר לברך במקום כבוד הבריות.

מיהו שוב העירוני מדברי **המ"ב** בסיו' תקס"ו (ס"ק ב) שכתב דאם קראו במנחה ביום התענית למי שאינו מתענה, יש דעות בין הפוסקים אם עלה דיש מחמירים דהוי חשש ברכה לבטלה דלא תקנו קריאה זו אלא בשביל המתענים ויש מקילין כי הברכה היא מפני כבוד הצבור. ועל כן בדיעבד אם קראוהו והוא איש תלמיד חכם ומחמת איזה אונס אירע שלא התענה בתענית צבור, וי"צ לו"ו לומר להם שלא התענה כדי שלא יהיה בדבר חלול ה', יוכל לסמוך בשעת הדחק על המקילין ויעלה, ע"כ. ולכאורה מכאן ראייה שמותר לברך ברכה שאינו מחויב בה ע"פ במקום חלול ה', ואפשר דה"ה מפני הבושה דגדול כבוד הבריות כ"ל. מיהו יש לדחות דשאני התם דסמכין על דברי המקילים.

ובאמת מוכח מדברי **הביאור הלכה** בס"י צ"ב (על סעי' א ד"ה היה צריך לנקיבו) שמסתפק בענין זה, שהרי כתב דמה שהתירו לש"ץ שכבר התחיל חזרת הש"ץ לגמור אע"פ שצריך לנקיבו משום כבוד הבריות הוא רק משום שהתחיל בהיתר, אולם אם עדיין לא התחיל כיון שאמרו חכמים שתפלתו תועבה וא"כ כל ברכתיו לבטלה **יש בהם משום לא תשא "אפשר" דאין להקל מפני כבוד הבריות**, ואולי סלקו חז"ל איסורם מזה וממילא אין הברכה לבטלה וצ"ע, ע"כ.

מבואר ד"אפשר" שאסור לברך ברכה לבטלה מפני כבוד הבריות. ואע"פ דאיסור דרבנן מותר במקום כבוד הבריות, על כרחך צ"ל שאע"פ שאין איסור זה אלא מדרבנן לדעת **המ"ב** כ"ל, מ"מ איסור ברכה לבטלה חמיר טפי, כמ"ש **בשו"ת זרע אמת** (ח"א סי' א ד"ה והן אמת) דכיון דאסמכוהו אקרא דלא תשא חמיר איסוריה טובא. וכ"כ **השער הציון** (סי' רטו). וכעין זה מציינו **במ"ב** (סי' ח ס"ק כב). ועל כן מספקא ליה להמ"ב דלא התירו ברכה לבטלה מפני כבוד הבריות. ובדרך זה תמצא **במ"ב** (סי' שיא ס"ק ז) שכתב לענין שבת, שלפי כמה פוסקים כבוד הבריות אינו דוחה מלאכה שא"צ לגופה, כיון דאית לה עיקר מה"ת ושם מלאכה עליה. ועי' עוד בזה בגליון קכ"ה לענין לברך ז' ברכות בז' ימי המשתה, כדי למנוע בושה.

ד. ש"ץ ששכח לספור ספירה באחד מהימים

אלא שאכתי יש לדון בש"ץ ששכח ולא ספר ספירת העומר באחד מימי הספירה דאם מתבייש שהדבר יודע לציבור יהיה רשאי לברך, ואע"פ דמי ששכח לספור יום אחד מהספירה שוב אינו סופר בברכה כמבואר **בשו"ע** (סי' תפ"ט סעי' ה) היינו מפני שחיי' לדעת הסוברים ד"ספירת העומר" אין כל יום חיוב בפני"ע, אלא חיוב אחד ותמימות בעיני וליכא. מ"מ במקום כבוד הבריות יש לסמוך על דעת הסוברים דכל יום של הספירה הוי מצוה בפני עצמה ואין ספירת הימים מעכבים זה את זה, וע"כ אף אם חיסר יום מהספירה סופר והולך בברכה. וכן מבואר למענין **ביאור הלכה** (סי' צב שם) (וכן נראה לומר ע"פ **המ"ב** בס"י תקס"ו הני"ל), דהי"כ דיש שיטות המתירות לגמרי, אפשר לסמוך עליהם במקום כבוד הבריות, וק"ו בנידון דידן דבאמת עיקר הדין כהסוברים דרשאי להמשיך לספור בברכה כדמשמע **מהמ"ב** (שם ס"ק לו). וכן נקטו **הבית שלמה** (סי' קב) **והערוה"ש** (סי' תפ"ט אות טו). ואין להקשות על הא דכתבנו דבמקום דאיכא שיטות המתירות סמכין עלייהו במקום כה"ב, מהא דכתב **הביאור הלכה** בס"י י"ג (ד"ה אבל), דשאני התם דאיסור תורה גמור הוא, אבל לענין ברכה לבטלה דבעיקר הוי איסור מדרבנן כ"ל נראה שסומך ככה"ג להקל. ועי' עוד **במ"ב** (סי' יג ס"ק ט).

ובפרט אם הש"ץ הוא ת"ח דאיכא בזה משום חלול ה' כמבואר להדיא **במ"ב** בס"י תקס"ו הני"ל. ושוי"מ שכן דעת **השבט הלוי** (ח"ג סי' צו). וכ"כ הי"כ שהש"ץ מוציא מי שאינו יכול לברך שהרי יש מתירין לברך ככה"ג אף ללא הטעם של כבוד הבריות וכמו שכתב **בהר צבי** (ח"ב סי' עה) בשם **הבית הלוי**, וכן דעת **הגרש"א זצ"ל** (הליכות שלמה תפילה פט"ז אות כא). אולם הכל לפי ענין הבושה. ועי' עוד בגליון קכ"ה. ודו"ק.

מסקנה דדינא-

העולה לדינא, ש"ץ ששכח ולא ספר באחד מימי הספירה, ומתבייש שהדבר יודע לציבור, בשעת הדחק רשאי לברך על הספירה, ומ"מ הכל לפי ענין הבושה, ובפרט אם הש"ץ הוא ת"ח שיש בזה משום חשש חלול ה' (ובכל ויונא לכתחלה אם אפשר ימנע מלהיות ש"ץ).

הנוסע ממקום למקום האם מברך "הגומל" בכל מקום ומקום

כתב **המחבר** [או"ח סי' רי"ט ס"א] ארבעה צרכים להודות, יורדי הים כשיעלו ממנה, והלכי מדברות כשיגיעו לישוב, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא.

וכתב **העולת תמיד** (שם ס"ק א') דמה שכתב (המחבר) כשיעלו ממנה כלומר אפילו אתרחס לו ניסא במקום אחד שהיה במקום סכנה וניצול הימנה אינו צריך לברך מיד, אלא ממתין עד שיעלה מן הים, וה"ה אם הולך בספינה ולפעמים באים לנמל ומתעכבים שם יום או יומים אינו צריך לברך, כיון שהולך בדרך ודעתו לחזור מיד לים אינו מברך, מיהא אם מתעכב הרבה צ"ע אם יש לו לברך.

ובאלה רבא [שם ס"ק א'] אחר שהביא דברי העולת תמיד כתב דמצא כתוב שאין לברך עד שיצא מהצרה לגמרי, דלכך לא נאמר כי טוב בשני שלא נגמרה מלאכת המים, הרי שלשון טוב מורה על טובה שנגמרה בטובה ובמלאכה וחולה עד שילך על בוריו ע"כ.

ובמשנ"ב [שם ס"ק א'] העתיק דברי הע"ת דאם יורד ליבשה יום או יומים, א"צ לברך. ובשה"צ [ס"ק א'] כתב דאם שוהה כמה ימים מסתפק בעולת תמיד אך ממסקנת הא"ר משמע דגם בזה אינו מברך.

והנה **במאמר מרדכי** [שם ס"ק א'] אחר שהביא דברי הע"ת והא"ר כתב וז"ל: ולפי' נראה שכשאדם הולך בדרך למרחוק אע"פ שמתעכב איזה ימים באיזה קהילות אין לו לברך הגומל עד שיחזור לביתו, שאז יצא מהצרה לגמרי. וא"כ שלוחי א"י לא היה להם לברך עד גמר שליחותם בחזרתם לא"י לביתם לשלום, אלא שלא ראיתי נוהגין כן, שבכל מקום שהולכין מברכין הגומל, ושמה מתוך שהם מתעכבים הרבה נוהגין כן. אמנם מסתמיות ל' המצאתי כתוב שהביא הרב א"ר לא נראה כן. ועוד שראיתי נוהגין כשהולכים ממקום למקום מברכין הגומל בהגיעם למחוז חפצם וחוזרים לברך הגומל בשו"ב לביתם לשלום. לכן נלפע"ז שהעולם מדמין זה למ"ש לקמן ש"ח דמי שיש לו מיחוש קבוע הבא לו מזמן לזמן צריך לברך הגומל, הרי שאע"פ שידוע שיחזור לאותו חולי לזמן הקבוע לו אפ"ה צריך לברך וכן בכל פעם, ה"נ הכא בכל פעם שניצול מהצרה צריך לתת שבח והודאה לש"יית כל שנודמנו לו קהל ועדה לקדש שם שמו ברבים. ואע"פ שאפשר לחלק קצת מ"מ נראים הדברים כמ"ש. והכי מסתבר דהא מבואר לקמן ס"ז דמנהג ספרד לברך כשהולכין מעיר לעיר וכן הוא מנהגינו, ואם כדברי המ"כ לא היה מקום לברך כיון שדעתנו לצאת לדרך עוד אחר שבת או אחר י"ט, ומאן פלג לן לומר דזה מיירי דוקא במי שאין דרכו לצאת לדרך בתמידות הא לא מסתבר, לכן רואה אני את המנהג.

ומבואר מדבריו דאלו שנהגו לברך בכל מקום ומקום שמגיעים אליו ס"ל דלא כמו שכתב הא"ר.

איברא דכבר עמד על דבריו אלו **השדי חמד** [אסיפת דינים מערכת ברכות סי' ב' ס"ק י"א] וז"ל: בשנת התר"ל בלכתי בלכת מצוה להשתטח על קברי הצדיקים שבארצות ארצות ישראל הייתי בעיה"ק טבריא והזמינו אותי לעלות לס"ת, ונזכרתי שיש מחלוקת בפוסקים בהולך ממקום למקום אי מברך בכל אתר ואתר, ועי' שאלתי לחכמים ורבינים הי"ו שנמצאו שם בעת התפלה ובתוכם הרב כמוהר"י אבולאפייא נר"ו מה אני לברך ברכת הגומל כי יש מחלוקת בפוסקים ואיני

הפריש חלה ואחר אפייה נסתפק שמא נתערב בעיסה, האם הלחם מותר באכילה

עובדא הוה באחד שהפריש חלה מערב שבת, והנה דרכו של המפריש להניח החלה במקום נפרד על מנת לשרפה אח"כ [ועיין חזו"א (מעשרות סי' ז ס"ק ג), מנחת יצחק (ח"ד סי' ג), ותשובות והנהגות (ח"א סי' עתה) בענין מצות שריפת חלה בזה"ז]. והנה עתה אינו מוצא החלה במקומה וע"כ נתערור שמא חזרה החלה ונתערבה. ויש לדון האם החלות מותרות באכילה.

והנה אע"פ שיש לומר דחלה בזה"ז אינה אלא מדרבנן אף בארץ ישראל [ועיין שו"ע (יו"ד סי' שכב סי' ג) וע"כ לדעת הש"ך (סי' של ס"ק ח) אמרינן ספק דרבנן לקולא אף בחלת ארץ ישראל, וא"כ י"ל אף בני"ד דאזלינן לקולא [ואין לומר דהוי דבר שיש לו מתירין כמבואר לקמן]. אך מ"מ אכתי לא יצאנו ידי חובת דעת ה"ט"ז (שם ס"ק ג) וה"ד אברהם (שם) דס"ל שבחלת ארץ ישראל שעיקרה מן התורה מחמירין אף בספיא.

ועיין ברמ"א (סי' שכב) דחלת אר"י מתבטלת באחד ממאה [ולדעתו אפילו בחלת חו"ל שנתערבה בעינן א' במאה ולא סגי ברוב], ולפ"ז בנד"ד אם היה ק"א נגד החלה הכל שרי. ואין זה בכלל דבר שיש לו מתירין אע"פ שניתן לשאלה כמ"ש הש"ך (שם ס"ק ז). ועוד דעובדא דידן היה שחלק מהחלות כבר נאכלו, דהכא לא שייך דבר שיש לו מתירין ע"י שאלה שהרי אם שואל על התרומה נמצא אוכל טבל למפרע כמ"ש בדרכי משה (סי' שכג סוף אות ד) ועיין בש"ך (שם ס"ק ו), ובפרט לדעת החזו"א (דמאי סי' ד ס"ק כא ד"ה נראה) שנקט שלא מהני שאלה אחרי שכבר נאכלה התרומה. ועיין בחת"ס (יו"ד סי' רג) ובשבט הלוי (ח"ג סי' קנז).

אלא שהשאלת יעבץ (ח"א סי' קלה ד"ה עי"ל) יצא לחדש שחלה שחוזרת ומתערבת בעיסתה חוזר לטבליה ואין לה ביטול ומפריש מיניה וביה, ועיין בחת"ס (יו"ד סי' שיט). אולם החזו"א (דמאי סי' טו ס"ק ז) חולק על היעבץ. והנה אף אם נחמיר כדבריו הרי בשבת אסור להפריש חלה, ולפ"ז החלות המסופקות אסורות.

מיהו אעפ"כ י"ל שהחלות מותרות, שהרי כבר כתב ה"ט"ז (יו"ד סי' סט ס"ק כד) בענין אשה אחת שבשלה בשר ושכחה אם מלחה אותו תחילה אם לאו, דהבשר מותר באכילה כי לא הוי אלא ספיא דרבנן לקולא, ועוד ד"ל דבדאי עשתה האשה כדרכה ומלחה תחלה כעין ההיא דאמרינן גבי ק"ש טעה ב"וכתבתם" והתחיל "למען ירבו" א"צ לחזור דסירכא נקיט ואתי, ע"כ [ועיין בט"ז (א"ח סי' תכב ס"ק א)]. ולפ"ז בנד"ד יש לומר דסירכא נקיט ואתי ועשה כדרכו להניח החלה במקום המיוחד לה, ולא חזרה ונתערבה מעולם ואע"פ שעכשיו איננה מ"מ י"ל שמכאן נאבדה דאפשר שקטן לקחה וכדו'.

אולם עיין בנקודות הכסף (שם) שפליג על ה"ט"ז דכל היכא דאיתחזק איסורא לא אמרינן ספק דרבנן לקולא, א"נ שמצד אחר בא לו (דהוי דס לאחר בישול) שהיא מדרבנן, ואין להתיר מטעם דסירכא נקט, דאדרבה הכא מסתברא דלא מלחה דהרי ענין המליחה עסק גדול הוא והיאך אפשר ששכחה עסק כזה גם מ"ש דיש כאן רוב נגד חזקה ליתא דלא שייך כאן רוב, ע"כ.

אמנם אכתי י"ל דבנד"ד הנקה"כ יודה שהרי אין כאן אתחזק איסורא שהרי ודאי הפריש חלה, והרי חלה בזה"ז הוי דרבנן (ולא בא הספק מצד אחר), וכן ההפרשה והנחת החלה במקום אחר אינו עסק גדול כלל.

ועיין בנו"ע ביהודה (יו"ד ק' סי' נג) שגם נקט כסברת ה"ט"ז בענין אשה שמסופקת אם סרקה שערה לפני טבילת מצוה, דהוי ספק דרבנן [דרך העיון הוא מה"ת, אבל החפיפה אינו אלא מתקנת עזרא], וכיון דמסתמא קודם הטבילה נהגה כמו שרגילה תמיד לרחוץ ולחפוף סירכא נקטה ואתי כמבואר בט"ז (שם), ע"כ. [ואף לדעת הפת"ש (סי' קצט ס"ק ב) שכתב שדוקא היכן ש"התחילה" להתעסק אמרינן סירכא נקיט נוכחן שידעת עכ"פ שמלחה צד אחד] הרי אף בנד"ד הכי הוא שהרי זוכר שהפריש, אמנם יש לחלק ואכמ"ל. וכן פסק בקנה בשם (ח"א סי' קו) להקל היכן שהתחילה במעשה החפיפה דאמרינן דסירכא נקטה ואזלה ומסתמא עשתה החפיפה.

ואע"פ שהמנחת יעקב (ככל א אות טו) חולק על ה"ט"ז, מ"מ עיין בספרו שבות יעקב (ח"ב סי' עח) שדוקא היכן דאתחזק איסורא אינו מודה לו, אלא שמ"מ עי"ש שלמעשה רק צירף להתיירא סברת ה"ט"ז הנ"ל. אולם אף לדידיה בנד"ד יש לצרף כמה טעמים להיתר כמבואר. ובר מן דין בנד"ד יש לומר העמד עיסה על חזקתה ואל תאסרנה מספק, ודו"ק.

זוכר פסק ההלכה, ויאמר יעקב המנהג פשוט מקדם קדמתה לברך, וכן עשו כמה רבנים שבאו להשתטח, וגם אינו ענין למחלוקת הפוסקים דזוכר ר"מ, דע"כ לא פליגי אלא במי שהולך מעיר לעיר וכל חפצו רק לעיר פלונית אלא שהוא מוכרח לעבור דרך עיירות אחרות, ואילו יצויר לילך לאותו עיר פלונית בלתי שיעבור דרך שאר עיירות הוה ניח"ל, אהכי כיון דלאו אדעתא דאותן עיירות נפיק יש לומר שפיר דלא הגיע עדיין למחוז חפצו ולא יברך עד שיגיע למקום דאדעתיה נפיק. משא"כ היוצאים לילך אל קברי הצדיקים הרי חפצם ורצונם אל כל אתר ואתר ואדעתא דהכי נפקי, אלו דברי הרב נר"ו ומילי דסברא נינהו וכן עשיתי וברכתי הגומל וכו'.

ובזה יש ליישב מנהג שלוחי ארץ ישראל שבכל מקום שהולכים מברכים, ועמד ע"ז הגאון מאמר מרדכי ריש סי' רי"ט ממ"ש הרב אליהו רבה שמ"כ דאם הולך בספינה ולפעמים באים לנמל ומתעכבים שם יום או יומים ולפעמים מתעכבים הרבה אין צריך לברך עד שיצא מהצרה לגמרי וכמו כן לא היה לשלוחי ארץ ישראל לברך עד שיחזרו לביתם עי"ש, ולפי מה שחילק הרב כמוהר"יא נר"ו יפה עושים שמברכים ולא דמי למ"ש הא"ר דשלוחים יוצאים אדעתא דהכי לילך בכל מושבות בני ישראל לקבץ מעות ובפרט שלוחי כולל דמיוחד לכל שליח העיירות אשר ילך שמה ולזולתם לא ילך לפי שלא נכתבו בהרשאה שנתנו לו רבני העיר העי"י כידוע וא"כ כשיוצאים אדעתא דכל אחת מאותם העיירות הם יוצאים והרי הגיעו למחוז חפצם וצריכים לברך.

וע"פ דברי השדי חמד תו ליכא ראייה ממנהג העולם דלא כה"ר, דמנהג העולם היה בכה"ג שדעתם היתה להגיע לאותו המקום (ולא רק שעברו בו ע"מ להגיע למקום אחר) כגון שלוחי א"י, או בכה"ג שמגיעים למחוז חפצם (כלשון המאמ"ר גופא) אלא שדעתם לשוב למקומם, ובכה"ג י"ל דאף לדעת הא"ר צריך לברך הגומל כשמגיע לאותו המקום.

וכיוצ"ב מובא בהליכות שלמה [תפילה פכ"ג הערה ד'] דאף הנוסע ליום אחד בלבד, מברך הגומל בהגיעו למחוז חפצו, ואח"כ בשובו יברך שנית (אבל בחניית ביניים לשעות ספורות לא יברך, ואם החנייה היא למשך הלילה וימשך בנסיעתו רק למחרת יש להסתפק אם צריך לברך). ומבואר דס"ל כדברי השדי חמד הנ"ל דלא דמי לנוסע ממקום למקום וחונה בדרכו באיזה עיר.

ובכה"ח [סי' רי"ט ס"ק ה'] אחר שהביא את דברי השד"ח הנ"ל כתב - ונראה דכ"ז אם דעתו להתעכב ולנוח שם איזה ימים, אבל אם דעתו רק להשתטח ולשוב תיכף בו ביום ההוא או למחרתו אין לברך, עד שיגיע למקום שרוצה לנוח בו איזה ימים או עד שישוב לביתו לשלום. וכן עשינו מעשה בשנת התרס"ח כשהלכנו מירושתי"ו לחברון להשתטח על קברי אבות ולא רצינו להתעכב שם אלא לשוב ביום השני ולא ברכנו שם הגומל עד שובנו לירושתי"ו.

הנה כתב מדעתו הרחבה לחלק בין שוהה באותו המקום מעט או ימים הרבה, אולם בדברי מוהר"י אבולאלפייא הנזכרים בשדי חמד לא מצינו חילוק זה. וכנזכר עוד בשם ההליכות שלמה שחילק בזה.

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

העלון נתרם
להצלחת התורם
בכל העניינים

לע"נ
מרת רחל בת לאה ע"ה